

Արու Օդդենդացի.

Կ'ըլլայ: Ընտանիքներ յետին աղքատութեան մէջ ինկեր են՝ ըստ օրինի հանգուցելոյ մը վրայ աղօթող քահանաները վեց ամիս միտով և եգիպտացորենով պահելուն համար:

ՕԴԴԵՆԴԱՑԻՔ

Օդդենդացիք Բարի Յուսոյ Գլխոյն ընկ ժողովուրդն են. տարբեր Բաֆրաս.

էգ Օդդենդագի.

տանցիներէն և սևերէն. մարմիննին բո-
վանդակ պարզ մթազոյն է բաց 'ի ա-
շուրներնուն սպիտակութենէն. պզտի
գլխով, բայց լայնակատար որ հետզհե-
տէ կընեղնայ. ուռուցիկ այտերով, խոր-
աչուի, տափունչ և տափաշուրթն, սպի-
տակ ատամունքներով. ձեռուրնին և ու-
տուրնին մէկալ անդամոց քով շատ ան-

համեմատ պզտիկ է. ուղղաձև, բարե-
ձև, և մեծ գծադրութեամբ. մազերնին
սև. կամ հիւսուած է և կամ ասորի պէս.
գրեթէ ամենքն ալ անմորուս են. կա-
նանց տգեղութիւնը ամենուն ծանու-
ցեալ է:

Օդդենդացւոց լեզուն, դժբաղդա-
բար քիչ քննուած, բայց շատ նմանու-

թիւն կը ցուցնէ մոլոր և զալմուխ լեզուին հետ. ասկէց ոմանք զՕդդենդացիս ջինու և կամ Մոդոլի գաղթականութիւն կ'ուզեն սեպել:

Օդդենդացիք ցեղ ցեղ բաժնուած են: Տամախացիք ամենէն հիւսիսաբնակներ են: Մեծ Նամագացիք, որ Օրանք գետին հիւսիսային արեւելեան կողմը կը բնակին. փոքր Նամագացիք նոյն գետին հարաւակողմը: Քորանացւոց կամ Քորա—Օդդենդացւոց բնակութիւնը կեդրոնական տեղէ, ընդարձակ և խռտաւէտ. իրենց վարմանը, հագուստին և իրենց կազմութեան մէջ քաղաքակրթութեան ընդունակութիւն մը կ'երևայ: Ընդարձակ անապատով մը իրենց անկախութիւնը կը պահեն Եւրոպացւոց մէ: Դէմքերնուն մէջ ազնուականութեան նշոյլ մը կը փայլի որ մէկաշնոնց վրայ չերևար: Իրենց հարուստ հօտերը և անոնցմով ունեցած հանգստութիւնն ինչ զիրենք երջանկացուցած են, ոչ երբէք Պէդլիուանացւոց հետ որ իրենց հիւսիսաբնակ դրացիքն են և ցեղով Գաֆրաստանցի, գժտութիւն ունեցած են: Հարաւային արեւելեան կողմը կ'իյնան Կօնուգացիք կամ Շանուգացիք, նըշանաւոր քան զայլս իրենց գեղեցկութեամբ, և իրենց մտաւոր կարողութեամբ: Ուրիշ շատ ցեղեր ալ կրնայինք յիշել որոնք կամ անհետացած և կամ անհետանալու վրայ են, որչափ որ Եւրոպացի գաղթականութիւն կը գրաւէ այն կողմերը:

Ոչխարի և կամ առիւծի մորթ մը ձգած ետէնին, սևագոյն կամ կարմիրագոյն ճարպով մը օծուած, մահակ մ'ալ ձեռուընին, երգելով և պարելով կը թափառին իրենց հօտերուն հետ: Եւրոպացւոց մերձակայութիւնը և անոնց հետ ունեցած շարունակ վերաբերութիւնն իրենց բարուցը վրայ այլալուծիւն մը բերած չէ: Իրենց տղայոց մէկ երկուորիքը կը կտորեն ֆօրանացիք և Պօլիսմանցիք, Մազերնուն մէջ տեսակ մը զազիր և պժգալի կենդանի կը բազմանայ՝ զոր յետոյ իրենց կերակուր կ'ընեն. դարձեալ ասոր նը-

ման կենդանի մը ձիուն բայերուն և կովուն մորթին մէջ կ'աճի, զորոնք սպաննելը իրենց մեծ զուարճութիւն և հաճոյք է: Ասոնք, կ'ըսէ ֆոպլ և կը պատմէ ալ թէ հարսանեաց ատեն ամուսնութեան կապը սրբացնելու համար մոգ մը կամ կախարդ մը տաք և աղտեղի ջուր կը սրսկէ ամուսնացելոց վրայ. ֆոպլէն վերջը ուրիշ ճանապարհորդք ալ կը հաստատեն այս բանս. դարձեալ այս արարողութիւնը կատարելով մարդիկ տարեկան տղայոց վրայ՝ զանոնք իրենց ընկերութեան մէջ կ'ընդունին: Բնութեան խառնուածքին պատճառաւ բազմակնութիւն չունին, ազգապղծութիւնը և շնութիւնը զարհուրելի գործեր կը համարուին: Այլի մը կարգուելու համար մէկ մատին ոսկրները պէտք է որ կտորտէ, կ'ըսեն թէ բնաւ աստուածութեան գաղափար չունին, բայց կախարդութիւնը շատ յաճախած է մէջ ջերնին և տեսակ մը կանանց կրկնոց ունին, զոր սրբազան կենդանոց և նաև աստուծոյ տեղ կը դնեն. այս բաներս առջի կարծիքին հակառակ կ'ելլան:

Պօլիսմանցիք կամ Պօթխանցիք կամ Հոռոռանցիք և ըստ ֆօրանացւոց Սաւապացիք (որ իրենց յատուկ անունն է) Օդդենդացւոցմէ հին ժամանակէ 'ի վեր բաժնուած ճիւղ մ'են. կըթուծիւնը այնչափ ապականեալ և աւրուած է իրենց քով որ մարդ գրեթէ կարծեւ չկրնար: Իրենց գաղանային, տարտամ և դառն նայուածքը, խառնաշփոթ և նենգժոտ գծազրութիւնը, և բովանդակ իրենց շարժման և գործելուն մէջ եղած վարանական կերպը, զիրենք անասնոյ կը նմանեցնէ: Իրենց չափազանց նիհարութիւնը Օդդենդացի բարքը և կնիքը դուրս կը ցատքեցնէ. իրենց մորթին դեղնի դարձելը աշուրներէն վար աւելի կ'իմացուի. և կրակին ծովսէն զրգռուած արցունքը միայն երբեմն երբեմն այն կողմերուն աղտեղութիւնները կը մաքրէ, որ պատի պէս ձեփուած է: Բայց յետ այսր ամենայնի մարդիկ կանանց քով գեղեցիկ կրնան ըսուիլ, այնչափ ահ-

ուելի է կանանց տեսիլը: Պօչխամանուհւոյ մը նկարագիրն այս է: Թոյլ, կախուած և երկրնցած ստիկներ, խռոչացեալ և ծիւրեալ թիկունք. ընդհակառակն ցցուած դաւակ: Աղեղը և նետերով լցեալ կապարճը ուսերնին, գլխանոցը և գօտին իրենց տեղերը յարմարցուցած, ոտուրնին կաշի սանտալներ, այծու մորթ մը կոնակնին ձգած, ջրամանի տեղ պարպած դդում մը կամ ջայլեման հաւկթի պատեան մը. քիչ մ'ալ խոտ, և երբեմն ալ դանգրամազ շուն մը ետևնին ձգած, թշուառ ծնած, թշուառաբար կեանքերնին կ'անցընեն. միայնակ կամ պզտի խումբեր ձևացած անապատներուն մէջ կը թափառին, և արմատներով, մրդերով, մրջեման հաւկթիով, մարախով, մեկնելով, մողէսներով, որդերով, գորտով և այլն՝ քաղցերնին կ'անցընեն: Աղբատ, գող և աւազակ, միշտ անգութ, անյարկ և առանց կառավարութեան, առանց ընկերական կերպարանք մը ունենալու, և առանց հասարակաց շահը և օգուտը մտածելու եղեր են ինչուան հիմա, և ո՞րքա՞նք, արդեօք երբ պիտի ելլան այս վիճակէն: Հին ատենէ՛ ի վեր Եւրոպացւոց գաղթելէն առաջ ալ, անհայտ ատելութեան առարկայ եղած են իրենց դրացի ազգաց. իսկ Եւրոպացիք փոխանակ հալածելու զանոնք՝ իրենց մերձակայները կը ժողկեն, իրենց ունեցածէն առատութեամբ մաս կը հանեն որպէս զի ընտանեցւոն, և կը թեն: Սապա ցիմը բաւական է զՕդդենդացին սարսափեցընելու համար. Ափրիկոյ հարաւաբնակ ժողովրդոց մէջէն թիւնաւոր նետեր գործածողները միայն աւոնք են. անապատներուն մէջ երկաթ թախառն ժայռերու ետև պահուելու անցաւորները կը թակարդեն իրենց գէնքով: Իրենց արշաւանաց և գողութեան ատենը գիշերներն են. կը յարձրկին կը յափշտակեն պաճարները, և իրենց անմատչելի լեռանց վրայ կ'ապաւինին: Ամեն վայրենի ցեղ առանձին բարբառ ունի, և դարձեալ ամեն առաջնորդ, լեզուն փոխել և կամ առջինը այ-

լայլել կը ջանայ. ասկէջ բարբառներու անթիւ շատնալ մը կայ որով վրանին քննութիւն ընելը գրեթէ անհնարին է: Հին ճանապարհորդաց յիշատակած բաները հիմա չեն լուրի. և ինչպէս որ կ'երևայ ամենայն ցեղ, ինչուան նաև ամենայն ընտանիք կերպ կերպ դարձուածքներ և կերպ կերպ ըստածներ կը հնարեն դրացիներէն անիմանալի ըլլալու համար: Պարոն լիհդէնշդայն Օդդենդացւոց լեզուին հնչմանը մէջ այս բաները դիտած է. երազ, խիստ, և հեծեծական ձայներու յաճախութիւն մը, կուրծքին խորերէն հագագային հնչմամբ արտաբերուած, բայց բերնին մէջ մասնաւոր լեզուի շարժմամբ մը քիչ մը կակղցած. եօիւ, աւսու և օիւ օիւ երկբարբառներու շատութիւն մը և ընդհանրապէս խօսից գրեթէ միշտ ինկ վանկով վերջանալը, զոր դողդոջուն ձայնով մը կը հնչեն. այս լեզուին կափկափելուն մէջ իրեք ձայնի աստիճան կայ մին քան զմիւսն ուժով զորոնք հանելը շատ կը դիւրացնէ իրենց գործարանաց շէնքը:

Օդդենդացւոց մեծ մասը Անգղիացւոց հպատակ են.

Երջանիկ ընտանիք մը.

Արիւնքնոն անուամբ եօթը եղբարք կային, որոց ամենէն պզտիկը Յովհաննէն էր: Ասոնցմէ հինգը ամուսնացած և որդւոց տէր էին, և մէջերնին ոմանք կատաղի և բարկացող մարդիկ էին: Սակայն Յովհաննէսին ազդեցուիլ այնչափ մեծ էր իւր եղբարցը վրայ, որ հօրերնուն մահուրէն վերջն ալ մէկ տան մէջ կեցան իրենց կանանց և զաւակներով մէկտեղ՝ վերջի աստիճան միաբանութեամբ և առանց տժգոհութեան ապրելով իրարու հետ: Իւրաքանչիւր կին իւր առանձին աղախինը ունէր, թէպէտ և ուրիշ աղախիններ ալ կային որոնք սեղան դնելու, լաթ լուալու և ուրիշ տնական աշխատութիւնները ընելու կը ծառայէին: Մէյմէկ շաբաթ այս կնիկ-